

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

Т.В.Сак

*У статті розглядається зміст і структура індивідуального навчального плану для дитини з особливостями психофізичного розвитку. Представлено блок-схеми індивідуального навчального плану, психолого-педагогічні умови і рекомендації щодо їхнього розроблення в умовах інклюзії. **Ключові слова:** індивідуальний навчальний план, комплексна оцінка, довгострокові цілі, індикатори досягнень, навчальна програма.*

*В статье рассматриваются содержание и структура индивидуального учебного плана для ребенка с особенностями психофизического развития. Представлены блок-схемы индивидуального учебного плана, психолого-педагогические условия и рекомендации их разработки в условиях инклюзии. **Ключевые слова:** индивидуальный учебный план, комплексная оценка, долговременные цели, индикаторы достижений, учебная программа.*

*The article deals with the content and structure of an individual curriculum for children with physical and mental development. The block-scheme of an individual educational plan, psycho-pedagogical conditions and recommendations for their development in conditions of inclusion. **Key words:** individual curriculum, integrated assessment, long-term goals, indicators of achievement, curriculum.*

Запорукою успішного включення школяра з особливими освітніми потребами в інклюзивне середовище є розроблення індивідуального навчального плану. Ця вимога законодавчо закріплена у країнах де інклюзивне навчання стало нормою суспільного життя, згідно якої навчання учнів з особливостями психофізичного розвитку має відбуватися з врахуванням індивідуальних освітніх потреб, із залученням до загальноосвітнього навчального процесу (Madden and Slavin, 1983; Strickland and Turnbull, 1990). Водночас парадигма розроблення індивідуального навчального плану піднімає низку проблем. Вважається, що дітям з особливостями психофізичного розвитку притаманний нижчий рівень навчуваності, вони не спроможні достатньо виконувати контрольні завдання (Ryndak and Alper, 1996); їм потрібно значно більше часу для повторення і закріплення навчального матеріалу (Department of Education Victoria, 1998). Дослідники, які підтримують індивідуалізоване навчання переконують, що ефективне використання індивідуальних навчальних програм сприяє можливостям дитини досягнути поставлених перед нею специфічних навчальних цілей (Manley and Levy, 1981; Madden and Slavin, 1983); виправити, наскільки це можливо, порушення розвитку (Pugach, 1982; Evans and Vincent, 1997). Ефективною умовою навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі має бути ретельне і систематичне визначення відповідних освітніх цілей, шляхом адаптації й модифікації стандартного навчального плану, що забезпечує навчання такої дитини, і дає можливість включити її в роботу звичайного класу (Strickland and Turnbull, 1990; Cheney and Demchak, 1996).

Таким чином, розроблення індивідуального навчального плану є основною умовою успішного навчання дитини з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному середовищі.

В інклюзивному класі індивідуальний навчальний план складається колегіально. Ця вимога є ключовою в інклюзії. Найважливішими завданнями діяльності робочої групи із розроблення індивідуального навчального плану буде організація й здійснення адекватної оцінки учня, а також супровід і моніторинг програм (масової чи спеціальної школи) на основі яких розробляється індивідуальний навчальний план для дитини з різними

освітніми потребами. До складу робочої групи входять: батьки, учень (якщо це можливо), учитель (початкова школа), учителі-предметники (основна, старша школа), завуч, помічник вчителя, психолог, за потреби логопед, дефектолог, соціальний працівник й інші спеціалісти. Засідання групи мають бути регулярними і фіксуватися у відповідному розкладі, за потреби група може збиратися позапланово. За таких умов учасники групи зможуть регулярно відслідковувати й оцінювати процес включення і виконання індивідуального навчального плану учнем, а також вносити необхідні зміни у будь-які його складові. Зібрання групи має носити офіційний характер, тобто попередньо визначається повістка дня, питання, які виносяться для обговорення, регламент й місце проведення. Інформацію стосовно кожного засідання члени робочої групи мають отримувати попередньо.

Дослідники інклюзії, в процесі складання індивідуального навчального плану радять дотримуватися ієрархічної природи його структури. Розроблення індивідуального навчального плану починається з формулювання широких цілей і завдань, які конкретизуються у конкретних, «технологічних» завданнях навчання. Дослідники (Tim Loreman, Joanne Deppeler, David Harvey, 2005) пропонують розглядати і компоновати структуру індивідуального плану у вигляді блок-схеми.

- визначення сподівань на майбутнє і життєвих планів учня;
- узагальнений результат проведеної комплексної оцінки;
- визначення довгострокових цілей;
- завдання з формування поведінки;
- індикатори досягнень;
- інклюзивні стратегії і підходи у навчанні;
- визначення часу і стратегії проведення моніторингу і перегляду індивідуального навчального плану.

У наших рекомендаціях із розроблення індивідуального навчального плану ми будемо керуватися загальними підходами до конструктів блок-схеми виділених цими дослідниками.

Індивідуальний план учня починається з визначення сподівань на майбутнє і життєвих планів учня. Це сподівання самого учня, його батьків, вчителів. Плани на майбутнє обов'язково мають бути позитивними. Достатньо сформульовані плани на майбутнє можуть суттєво допомогти у визначенні і постановці довгострокових цілей. Такими цілями може бути орієнтація на майбутню професію, успішну соціальну інтеграцію й особисте життя. Для точнішого формулювання сподівань на майбутнє дитині, батькам, вчителю треба поставити такі запитання:

- про що мріє дитина? Які її плани на майбутнє?
- які плани на майбутнє батьків дитини?
- ким би Ви хотіли бачити учня після закінчення школи?
- ким би Ви хотіли бачити його, коли він стане дорослим?
- як ви бачите щасливе і повноцінне життя для дитини у майбутньому? Завдяки чому дитина може досягти такого життя?
- що заважає здійсненню таких планів на майбутнє стосовно цього учня? Як можна усунути ці перешкоди?

Наступною складовою індивідуального навчального плану є узагальнений результат проведеної комплексної оцінки. Це короткий, сумарний звіт, деяке резюме усіх видів оцінки. Документ не слід переобтяжувати інформацією, бажано щоб він був не більший за 1,5 сторінки, чітко структурований за пунктами.

Індивідуальний навчальний план

Індивідуальний навчальний план		
П.І. дитини	Вік	Рік навчання
Учитель (класовод чи класний керівник)	дата	
Сподівання на майбутнє і життєві плани учня		

Узагальнений результат проведеної комплексної оцінки

Тип проведеної оцінки	Результати
Оцінка ПМПК	● рекомендована навчальна програма
Оцінка за шкалою Векслера (психолог)	● невербальний інтелект ● вербальний інтелект
Пізнавальні процеси	● сприймання ● пам'ять ● мислення ● увага (саморегуляція)
Моторика	● загальна моторика ● дрібна моторика
Соціалізація	● міжособистісні стосунки ● особливості поведінки (як компенсаторний чинник соціалізації)
Спостереження в школі (учитель, асистент учителя)	Особливості налагодження соціальних контактів: ● під час гри ● на уроці ● поза урочний час
Особливості мовлення (логопед)	
Навчальні досягнення (учитель)	
Українська мова	
Читання	
Математика	
Я і Україна	
Образотворче мистецтво	
Музика	
Трудове навчання	
Фізична культура	
Основи здоров'я	

Узагальнений результат проведеної комплексної оцінки складає відповідальний (може бути вчитель або завуч) за координування робочої групи зі складання індивідуального навчального плану. Кожний учасник цієї групи має попередньо познайомитися з результатами і висновками з усіх складових проведеної оцінки, за потреби уточнити чим обґрунтована саме така оцінка.

Наступним кроком у складанні індивідуального навчального плану є визначення довгострокових цілей – те що має досягти дитина за визначений термін навчання. Її тривалість може бути різною, найчастіше, обмежується одним роком, може обмежуватися 6 місяцями, якщо навчання інтенсивне – 3 місяцями. Визначення довгострокових цілей навчання тісно пов'язане з інформацією про життєві плани учня й узагальненими результатами проведеної комплексної оцінки. Вони окреслюють напрямки розвитку

дитини у визначений термін, тому за своєю суттю мають дещо загальний характер. Основні вимоги до довгострокових цілей – чітке формулювання, обмежена кількість (не більше 3-4). Кожна з довгострокових цілей має обов’язково доповнюватися завданнями, які її конкретизують. При цьому треба враховувати реальні можливості виконання розробленого плану в умовах загальноосвітнього класу, наявного ресурсного забезпечення, спеціальної підготовки вчителя. Важливо пам’ятати – основною метою складання індивідуального плану є не фіксування усього того, що дитина має вивчити у школі, а з’ясування педагогічних поглядів на дитину, які центрується на найважливіших сторонах її навчання.

Після ознайомлення з матеріалами (життєвими планами учня, узагальненими результатами проведеної комплексної оцінки), кожний член робочої групи з розроблення індивідуального навчального плану має визначити, які на його погляд довгострокові цілі навчання будуть пріоритетними для дитини. Погляди кожного з учасників стають предметом обговорення, яке призводить до узагальненого формулювання пріоритетів й їхнього ранжування відповідно до значущості. Усе це протоколюється і фіксується на сторінці індивідуального плану. Наприклад.

Довгострокові цілі

П.І. дитини	Дата
Освітні пріоритети (від найважливішого до менш значущого)	
1. Поліпшення навчальних досягнень (можуть вказуватися конкретні предмети) 2. Розвиток навичок соціальної взаємодії і підвищення рівня соціальних контактів у школі. 3. Розвиток саморегуляції, процесів пізнавальної діяльності. 4. Заохочення і розвиток умінь до роботи з природним матеріалом	

Розробляючи довгострокові цілі треба спиратися на сильні сторони дитини. Цілі мають ґрунтуватися на пріоритетах, вироблених робочою групою. Їх треба формулювати в межах реалізації довгострокових цілей і вони мають бути центровані на дитині. Наприклад, мета: «Заохочення і розвиток умінь до роботи з природним матеріалом» може бути сформульована так: «Підвищити самостійність дитини на заняттях гуртка «Умілі руки». Таке формулювання засвідчує про спрямованість на досягнення довгострокових цілей. Цілі не мають бути надмірно специфічними, однак спрямовуватися на формування позитивної поведінки. Для досягнення окреслених цілей має бути визначений адекватний час.

Наступна сторінка індивідуального плану присвячена завданням спрямованим на формування поведінки. Вони ґрунтуються на довгострокових цілях, визначених для конкретного учня; їх кількість має бути обмеженою (3-4 завдання). За своєю суттю такі завдання короткотривалі – мають реалізовуватися впродовж декількох тижнів або місяців (залежить від дитини і змісту навчального процесу), бути конкретними, точними, піддаватися вимірюванню. Важливо щоб їх можна було виконати протягом навчального року. Тому учасникам робочої групи з планування, які розробляють завдання треба запитати себе: „Як дитина зможе продемонструвати реалізацію визначених завдань?» Відповіддю на запитання і стануть завдання з формування позитивної поведінки, розв’язуючи які дитина просуватиметься у досягненні довгострокових цілей. Наприклад, довгострокова мета „Розвиток навичок соціальної взаємодії і підвищення рівня соціальних контактів у школі ” (термін досягнення – до кінця навчального року), може складатися з таких завдань.

1. треба навчити дитину не брати без дозволу чужі речі.
2. треба навчити дитину дякувати за зроблену їй послугу.
3. треба навчити дитину розпізнавати випадки, коли вона зможе позитивно взаємодіяти зі своїми однокласниками.
4. треба, щоб дитина активніше брала участь у житті класу разом з

однокласниками.

Після того, як група з розроблення індивідуального плану визначить завдання для досягнення довгострокових цілей, треба провести подальшу оцінку, тобто наскільки вони відповідають можливостям і потребам самого учня.

Наступна сторінка індивідуального навчального плану: «Індикатори досягнень». Це методи і тимчасові параметри вимірювання результатів з формування позитивної поведінки. Вони мають бути розроблені ще до початку реалізації індивідуального навчального плану. Під час розроблення індикаторів досягнень треба брати до уваги таке.

- можливість застосування стандартизованих інструментів оцінки (психологічні методики), або оригінальні індикатори досягнень (їх має створити група з розроблення індивідуального навчального плану);
- як часто буде проводитися процедура оцінювання досягнень з формування поведінки;
- хто буде відповідальний за проведення оцінювання;
- який час відводиться для оцінювання.

Таким чином, індикатори досягнень охоплюють дані, на підставі яких мають визначатися досягнення дитини з формування поведінки. Джерелом таких даних, окрім результатів психологічних досліджень, можуть бути спостереження й записи учителя в учительському й учнівському портфолі, спостереження асистента вчителя, батьків.

В індивідуальному навчальному плані однією з найвагоміших розглядається сторінка: „Інклюзивні стратегії і підходи до навчання”. Вона розробляється на основі навчальної програми, за якою буде навчатися дитина з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. У наших умовах індивідуальний навчальний план може складатися на основі навчальних програм загальноосвітньої школи або загальноосвітньої спеціальної школи. Структура обох типів програм майже однакова. В тексті програм вказуються компоненти змісту освіти, які розподілені за роками навчання, за розділами чи темами; зазначаються навчальні досягнення учнів, що охоплюють знання, предметні, навчальні і пізнавальні вміння, які повинні бути сформовані в учнів під час вивчення конкретної теми. Найголовніше, програми загальноосвітньої й спеціальної загальноосвітньої школи схожі не лише структуруванням, а й навчальним змістом предмета, вони мають спільну кінцеву мету – забезпечення школярів повноцінними знаннями й уміннями відповідно до Державного освітнього стандарту.

Отже, розроблення індивідуального навчального плану на основі того чи іншого типу навчальних програм буде дієвим, забезпечить умови для успішного включення дитини у навчальну діяльність. При цьому позитивними будуть такі моменти. Визначаються чинники відповідальності, тобто усі особи залучені до навчання дитини мають чітко визначені орієнтири – окреслені найближчі і віддалені цілі навчання; визначаються умови оцінки знань учня; батьки стають активними учасниками навчання дитини, оскільки вони можуть відслідковувати, чому навчають їхню дитину; на думку дослідників (Ryndak and Alper, 1996) визначаються додаткові ресурси і ресурси підтримки необхідні для навчання учня з особливостями розвитку.

Треба сказати, що розроблення індивідуального навчального плану на основі навчальних програм спеціальної школи матиме низку переваг. Так у навчальних програмах для дітей з порушенням інтелектуального розвитку (ЗПР), із тяжкими порушеннями мовлення, із сенсорними порушеннями (порушення слуху), зі складними дефектами (наприклад, ДЦП і затримка психічного розвитку), задається мінімальний обсяг матеріалу, який забезпечує наступність знань у вивченні предмета (галузі), при цьому вилучена частина матеріалу не є обов’язковою для вивчення і не порушує логіку дисципліни. Передбачається наступність в опануванні знаннями, уміннями, навичками впродовж вивчення усього курсу. Навчальні досягнення (рівень знань, умінь і навичок, якими учні повинні оволодіти в процесі вивчення програмового матеріалу), спрощені й зорієнтовані на особливості мислительної діяльності учнів із зниженим інтелектом як

первинного так і вторинного генезу; характеризуються поступовим ускладненням; мають виразну практичну спрямованість. Окрім того, у навчальних програмах спеціальної школи вміщені корекційно-розвивальні завдання, що конкретизуються напрямками корекційно-розвивальної роботи, яку слід здійснювати на матеріалі теми, що вивчається, і яка охоплює процеси пізнавальної діяльності (сприймання, пам'яті, мислення), мовленнєвої діяльності, емоційно-вольової сфери, особистості. При цьому має місце органічне поєднання корекційно-розвивальної змістової лінії зі змістово-методичними лініями навчального матеріалу. Важливо, що особливості навчальних програм спеціальної школи, на основі яких розроблятиметься індивідуальний навчальний план, не порушують основної вимоги інклюзивного включення – дитина з особливостями психофізичного розвитку має бути залучена до навчального процесу нарівні з усіма учнями, якщо участь дитини у навчальному процесі без поправок і змін не можлива, бажано щоб вони були мінімальними (Deppeler, 1998).

Для внесення в тематичний план індивідуальних цілей і завдань треба з'ясувати зміст навчального матеріалу, тобто порівняти тематичний план масової і спеціальної школи. Потім у тематичному плані спеціальної школи у колонках: навчальні досягнення учнів і спрямованість корекційно-розвивальної роботи з'ясувати точки „дотику” індивідуальних цілей, і вписати їх при потребі у загальну схему викладання тематичного плану. Наприклад, індивідуальні цілі учня із ЗПР включені в тематичний план програми «Природознавство» для 5 класу спеціальної загальноосвітньої школи інтенсивної педагогічної корекції будуть такими:

<i>К-сть годин</i>	<i>Зміст навчального матеріалу</i>	<i>Навчальні досягнення</i>	<i>Спрямованість корекційно-розвивальної роботи</i>
9	Тема 1. Тіла і речовини, що оточують людину Тіла. Характеристики тіла: довжина, маса, об'єм, густина. Їх вимірювання. Тверді тіла, рідини, гази. Атоми і хімічні елементи. Молекули. Рух молекул. Дифузія. Прості і складні речовини. Чисті речовини і суміші. Способи розділення сумішей. Повітря – природна суміш. Здатність води розчиняти інші речовини. Поняття про неорганічні та органічні речовини.	Учень: <i>називає:</i> характеристики тіла; фізичні властивості речовин; прості і складні речовини, чисті речовини і суміші; прилади та інструменти для визначення характеристик тіла; <i>наводить приклади:</i> тіл і речовин; <i>спостерігає та розповідає:</i> про вимірювання маси і розмірів фізичних тіл; способи розділення сумішей; <i>дотримується правил безпеки при виконанні практичних робіт.</i>	<i>Пізнавальна діяльність:</i> розвивати вміння аналізувати, порівнювати, виділяти суттєві ознаки й узагальнювати суттєві властивості об'єктів; формувати самоконтроль у процесі вимірювання маси і розмірів фізичних тіл, розділення сумішей; формувати вміння працювати у парі, у групі; розвивати наполегливість, сумлінність, акуратність, під час проведення дослідів.

На основі тематичного плану учитель розробляє поурочні плани, у яких треба врахувати специфічно-індивідуальні цілі і завдання (навчальні досягнення, спрямованість

корекційно-розвивальної роботи) для дитини з особливими освітніми потреба, що мають знайти своє місце у загальному контексті уроку.

Остання сторінка індивідуального навчального плану присвячена особливостям його перегляду і моніторингу виконання.

Індивідуальний навчальний план є робочим документом, який активно використовується у навчанні, тому його треба систематично переглядати. Краще робити це один раз на семестр, пам'ятаючи – чим частіше переглядатиметься індивідуальний навчальний план, тим ефективнішим він буде. Перед проведенням зібрання групи з перегляду індивідуального навчального плану треба підготувати оцінку його виконання протягом визначеного часу. Може бути що цілі і завдання, поставлені в плані, досягнуті раніше зазначено терміну, тоді треба розробити нові і внести їх у документ, трапляється, що вони виявилися недосяжними, отже їх треба відкоригувати або висунути реальніші. Якщо цього не зробити зусилля вчителів будуть марними, а навчання дитини не принесе бажаних результатів.

Якщо не було досягнуто запланованих результатів, членам групи із розроблення індивідуального навчального плану треба звернути увагу на таке. Наскільки поставлені цілі і завдання були реальними і чи достатньо виділено часу для їхньої реалізації; чи мала місце переоцінка очікуваного рівня досягнень; наскільки адекватна була оцінка досягнень й ефективні педагогічні стратегії навчання; яка ефективність навчально-дидактичного забезпечення; до якої міри важливими для дитини були поставлені цілі і завдання.

Література.

1. Foreman P.J. Integration and Inclusion in Action, Sydney: Harcourt Brace& Company 2001.
2. Loreman T., Deppeler J., Harvey D. /Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom. Routledge Falmer, London and New York, 2005.
3. Сак Т.В. Технологія портфоліо в інклюзивному класі / Дефектологія №4 - 2009- С.6-10.
4. Сак Т.В. Види оцінювання навчальних досягнень учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / Дефектологія № 1.- 2010-С.3-6.
5. Сак Т.В. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-2 класів в інклюзивному середовищі. /Дефектологія № 2.- 2010-С.3-6.